

*Першина Л. В.,
викладач кафедри перекладу та мовознавства,
доцент факультету лінгвістики та перекладу
Міжнародного гуманітарного університету*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування професійної майстерності в майбутніх викладачів вищих навчальних закладів, а саме, формуванню комунікативної компетенції в полікультурному освітньому процесі засобами фразеології. Проаналізовано і розкрито сутність таких понять, як: «комунікативна компетенція», «толерантність», «полікультурна компетенція», «фразеологізми». Доведено важливість застосування фразеології для формування комунікативної компетенції в полікультурному освітньому процесі.

Ключові слова: комунікативна компетенція, полікультурна компетенція, фразеологізм.

Постановка проблеми. Держава потребує підготовки кваліфікованого кадрового педагогічного потенціалу, здатного на рівні сучасних міжнародних стандартів забезпечити формування трудових, розумових, фізичних і естетичних здібностей, а також високих моральних рис молодого покоління. У зв'язку з європейською орієнтацією України загалом та входженням її до європейського освітнього і наукового поля зокрема, акцент усе більше робиться на якості освіти, універсальності підготовки випускника та його адаптованості до ринку праці, формуванні особистості з новим мисленням, новим ставленням до життя, з позицією громадянина світу [5].

При орієнтації сучасної освітньої реформи на європейські стандарти підвищуються вимоги до мовної освіти у вищих школах, необхідні фахівці з підвищеним рівнем практичної мовної, психолого-педагогічної та методичної підготовки. Визначаючи мету навчання іноземної мови як формування готовності до міжкультурного іншомовного спілкування, сучасні програми наголошують на розвитку в майбутніх викладачів комунікативної компетенції. Поділяємо точку зору К. Балабухи про те, що одним із елементів означеної компетенції та водночас засобом її формування є фразеологізми, оскільки культурний компонент значення цих лексичних одиниць та їх національно-історичне вмотивування передають різні грані іншомовної культури [2].

Освіта не може бути відокремлена від суспільства, оскільки вона віддзеркалює процеси, що відбуваються в суспільстві. Сучасний освітній простір вищого навчального закладу в Україні останніми роками, як зазначає І. Зозуля, характеризується зростанням етнокультурної складності, збільшенням кількості студентів різних національностей, релігійних вірувань і поглядів, які мають різні цінності та культуру [7].

У зв'язку з цим питання підготовки майбутніх викладачів вищих навчальних закладів із високим рівнем професійної майстерності, а саме, забезпечення їх комунікативної компетенції в полікультурному педагогічному процесі набули особливої актуальності.

Аналіз літературних джерел [6; 7; 10] свідчить, що студентство сьогодні перебуває в епіцентрі перехрещення багатьох культур, а окрема молода людина формується і виступає носієм декількох культур – етнічної, світової, міської чи сільської, елітарної чи масової, статевої, соціальної, політичної, правової тощо. Саме студентство, як наголошує Є. Степанов, являє собою мозаїчну картину національного багатства культур, етнокультурних традицій і прагнень, що передбачає високу культуру міжетнічних відносин, прагнення до співпраці, співробітництва. Молодь різних національностей об'єднують загальнолюдські цінності, прагнення до розвитку своїх здібностей і задоволення духовних потреб, реалізації життєвих планів у відповідності до уяви про смисложиттєві цінності [10, с. 1].

Поділяючи думку попередніх авторів, вважаємо, що в останні роки, як ніколи, проблема полікультурної освіти в Україні набула особливої актуальності. Зростання полікультурної освіти сприяє етнічній ідентифікації та формуванню культурної самосвідомості студентів, перешкоджає їхній етнокультурній ізоляції від інших країн і народів [3; 5; 7; 8].

Мета статті – обґрунтувати важливість забезпечення комунікативної компетенції майбутніх викладачів вищої школи в полікультурному освітньому процесі засобами фразеології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Полікультурний педагогічний процес відбувається в полікультурному середовищі, що становить різновид соціального середовища, в якому взаємодіють студенти – представники різних соціокультурних груп, які різняться між собою національною, етнічною приналежністю, релігійними, етнічними, культурними орієнтаціями, фізичними та розумовими характеристиками. Викладач, працюючи в такому полікультурному середовищі, має сприяти формуванню цілісної, культурної й освіченої особистості, яка, за словами Л. Герасіної, вільно мислить, толерантна, відкрита людина, здатна до усвідомленого етичного вибору в широкому світі культурних цінностей, духовно-етичного й творчого саморозвитку. Така особистість має стати «продуктом» інтелектуально-розвивальної та виховної діяльності у вищій школі [6].

Тож завдання вищої школи України полягає в тому, аби вдосконалювати процес формування полікультурних відносин в умовах університетської освіти. Завдання майбутнього викладача – навчити студентів жити в умовах поліфонії культур.

Формуючи комунікативну компетенцію у майбутніх професіоналів вищої школи в полікультурному освітньому процесі, варто звернути увагу на роботу з іноземними студентами. Студенти, які приїжджають в Україну на навчання, опиняються в нових соціокультурних умовах, тому вони мають до них не лише пристосовуватися, а й уміти в цих умовах співіснувати. І. Зозуля вважає, що люди, які працюють з іноземцями, мають

будувати з ними стосунки на засадах рівноправності, терпимості, поваги. Адже полікультурне виховання передбачає повагу й толерантне ставлення до іншої культури, культурно-історичних традицій, ментальності, усвідомлення й співставлення з культурними надбаннями свого етносу [7].

Усе це вимагає від майбутнього викладача певної підготовки до професійної діяльності. Відповідно вони мають набути потрібних знань і повинні орієнтуватися в проблемах культури та полікультурності [1; 3; 5].

Важливою рисою сучасного викладача є полікультурна компетенція [8]. У психолого-педагогічній літературі полікультурну компетенцію трактують, як загальну здатність до плідної життєдіяльності в умовах поліетнічного й полікультурного суспільства, здатність, що ґрунтується на поєднанні особистісних рис, синтезованих знаннях, умінь і навичках позитивної міжетнічної й міжкультурної взаємодії; спроможність до цілісного використання принципів міжкультурної комунікації та єдиного бачення ролі культурних відмінностей у процесах міжкультурних взаємодій; здатність до адаптації в параметрах загального сприйняття, інтерактивності, пристосування до змін в іншому культурному середовищі; здатність людини до продуктивної особистісної та професійної взаємодії в багатомовному багатонаціональному середовищі [5]. Під час формування полікультурної компетенції в майбутніх викладачів відбувається розвиток їхнього мислення, здатності орієнтуватися в ціннісних категоріях власного та чужого суспільства, умінь позитивно й плідно взаємодіяти з представниками інших культур.

Л. Воротняк зазначає, що полікультурна компетенція майбутнього викладача передбачає сформованість таких полікультурних рис, як соціокультурна спостережливість, культурна неупередженість, готовність до спілкування в іншомовному оточенні, мовний та соціокультурний такт [5].

Розглядаючи особливості діяльності людини в суспільстві, в якому взаємодіють різні культури, традиції і новації, учені (3; 5; 7; 8; 10) акцентують, що в цих умовах формування ідентичності, усвідомлення себе передбачає наявність в особистості особливої риси – толерантності, у якій інтегруються всі вияви ціннісних установок та орієнтацій. Ця характеристика, на думку, Ж. Ковалів, є інтегральною і визначає спрямованість майбутнього викладача на взаємодію і співпрацю, виявляється в налаштованості особистості на діалог, на рівноправне спілкування, під час якого піддається зміні система поглядів і уявлень індивіда.

Розвиток толерантності в освіті має відбуватися шляхом діалогу та співробітництва навчальних сторін, де велику роль відіграє комунікативна компетенція викладача. Комунікативна компетенція передбачає здатність викладача добирати відповідний стиль, тон спілкування в різноманітних ситуаціях, використовуючи знання, умінь та навички застосування вербальних і невербальних засобів для налагодження та підтримки контактів зі студентами, потрібних для міжкультурного спілкування на основі толерантності та взаєморозуміння в процесі виконання ним своїх професійних обов'язків на принципах рівноправності та терпимості, умінь вести діалог на засадах взаємоповаги.

У ході діалогу, як підкреслює В. Вишківська, здійснюється взаємообмін і взаємозбагачення почуттями, переживаннями, духовними цінностями, смислами, інформацією. У діалозі студенти утверджуються в найбільш цінних, з педагогічної позиції, аспектах своєї індивідуальності, усвідомлюють перспекти-

ви самовдосконалення, бачать вплив стильових особливостей своєї діяльності на інших суб'єктів, вчать співвідносити і гармонізувати свій стиль діяльності з особливостями діяльності інших в умовах співробітництва [4].

Майбутньому викладачеві варто володіти професійним педагогічним спілкуванням, що передбачає комунікативну взаємодію зі студентами, батьками, колегами, спрямовану на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності і відносин. Важливу роль відіграють уміння застосовувати монологічне та діалогічне спілкування, вербальні й невербальні види комунікації (такесика, проксемика, кинесика).

Спілкування, вважає Б. Лихачов, є основним каналом змістової взаємодії студентів між собою і викладачем. Педагогічне спілкування, щоб бути корисним та дієвим, має бути змістовним. Єдність глибокого змісту та оптимальної форми підвищують ефективність його виховного впливу. Майстерність, на думку науковця, полягає в тому, щоб підняти всю сукупність взаємин та взаємодій зі студентами до рівня високих педагогічних вимог до себе і вихованців. Майбутній викладач повинен володіти навичками спілкування, які допоможуть йому правильно розуміти інших та висловлювати свої думки чітко, послідовно, дохідливо і переконливо, цікаво, впливати та викликати відповідні почуття та дії [2].

Останнім часом дослідники (Н. Колетвинова, Л. Прокопенко) справедливо наголошують на проблемі уніфікованості, невиразності й емоційної безбарвності мовлення майбутніх педагогів, що значно знижує рівень їхньої професійної підготовки. Однією з істотних причин такого збіднення їх словника науковці вважають недостатню увагу до емоційно-експресивної палітри мовлення, професійно значущої лексики та фразеології, національно-культурних одиниць мови, що мають неабияке пізнавальне і виховне значення. Тому здійснювати професійну діяльність на високому рівні, використовуючи комунікативну компетенцію допоможе використання фразеологічних одиниць. Фразеологізм – це стійке поєднання слів із повністю або частково переосмисленим значенням [9].

Останнім часом увага лінгвістів звернена до фразеології – найбагатшого фонду одиниць, пов'язаних з історією, багатовіковим досвідом трудової діяльності людини, його звичаями, культурою, системою цінностей, віруваннями. У фразеології виразно видно взаємозв'язок між мовою і етнічною культурою. Знання оборотів фразеологізмів сприяє точності мови, глибокому розумінню текстів різних жанрів. Вивчення фразеології є невід'ємною умовою досконалого володіння мовою, а правильне вживання фразеологізмів – один із показників рівня сформованості іншомовної комунікативної компетенції [2].

Проте новітні навчальні програми з іноземних мов, що спрямовані на формування багатомовної і полікультурної особистості, спроможної до міжкультурної іншомовної комунікації, передбачають розвиток комунікативних навичок, зокрема і засобом фразеологізації мовлення майбутніх викладачів. Цей факт вимагає підвищення якості професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів, що дозволить компенсувати недоліки навчальних посібників та забезпечити вивчення фразеологічного фонду в процесі розвитку в них навичок іншомовного мовлення [2].

Висновки. Ефективність та якість професійно-педагогічної діяльності залежить не лише від відповідності майбутнього викладача компетентнісним характеристикам, а й від наявності

навичок професійного, емоційно забарвленого мовлення, як засобу не тільки викладу навчального матеріалу, а й інструменту виховання студентів. Одним зі складників професійної підготовки спеціаліста вважаємо професійно орієнтоване вивчення фразеологічного фонду мови, що розвиває у майбутніх викладачів уміння виразного професійного мовлення на рівні, наближеному до носіїв мови, сприяє формуванню комунікативної компетенції задля ефективної організації процесу навчання іноземних мов.

Результати дослідження можуть бути використані в процесі мовної практичної та методичної підготовки майбутніх викладачів у ВНЗ.

Література:

1. Атрощенко Т.О. Розвиток культури міжнаціонального спілкування у студентському колективі / Т.О. Атрощенко // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – Тернопіль, 1999. – Вип. 6. – С. 92–95.
2. Балабуха К.В. Підготовка майбутніх учителів іноземної мови до навчання старшокласників фразеології : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. педагог. наук : спец. 13.00.02 / К.В. Балабуха. – Одеса, 2007 – 23 с.
3. Болгарина В.С. Культура і полікультурна освіта / В.С. Болгарина, І.Ф. Лощенкова // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 2–6.
4. Вишківська В.Б. Суб'єктивність студентів у навчальному процесі – необхідна умова формування професійної компетенції / В.Б. Вишківська // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – Вип. 8 (18). – С. 4–5.
5. Воротняк Л.І. Особливості формування полікультурної компетенції магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах. – [Електронний ресурс] / Л.І. Воротняк // Вісник Житомирського державного університету. – Вип. 39. – С. 105–108. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/2502/1/105-109.pdf>.
6. Герасіна Л.М. Рецензія на монографію Белової Людмили Олександрівни «Виховна система ВНЗ: питання теорії та практики» / Л.М. Герасіна. – Х. : НУА, 2004. – 264 с. // Український соціум. – 2005. – № 1 (6). – С. 138–141.
7. Зозуля І.Є. Полікультурні взаємовідносини іноземних студентів у середовищі вищого навчального закладу України (досвід Вінниччини). – [Електронний ресурс] / І.Є. Зозуля. // Міжнародна науково-практична конференція «Гуманізм і освіта – 2010». – Режим доступу: conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Zozulya.php.
8. Кузьменко В.Н. Формування полікультурної компетентності вчителів загально-освітньої школи / В.Н. Кузьменко, Л.С. Гарченко. – Херсон : РПО, 2006. – 197 с.
9. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка / А.В. Кунин. – М.: Международные отношения, 1972. – 287 с.
10. Степанов С.П. Формування культури міжетнічних відносин у студентів вищих навчальних технічних закладів : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. педагог. наук : спец. 13.00.04 / С.П. Степанов. – Луганськ, 2004. – 22 с.

Першина Л. В. Формирование коммуникативной компетенции в поликультурном образовательном процессе средствами фразеологии

Аннотация. Статья посвящена проблеме формирования профессионального мастерства у будущих преподавателей высших учебных заведений, а именно, формированию коммуникативной компетенции в поликультурном образовательном процессе средствами фразеологии. Проанализирована и раскрыта сущность таких понятий, как «коммуникативная компетенция», «толерантность», «поликультурная компетенция», «фразеологизмы». Доказана важность применения фразеологии для формирования коммуникативной компетенции в поликультурном образовательном процессе.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, поликультурная компетенция, фразеологизм.

Pershyna L. Forming of communicative competence in multicultural educational process by means of phraseology

Summary. The article is dedicated to problem of professional skill formation of future teachers of higher educational establishments namely to forming of communicative competence in a multicultural educational process by means of phraseology. The essence of such concepts, as «communicative competence», «tolerance», «multicultural competence», «phraseological units» is analyzed and exposed. The importance of phraseology using for forming of communicative competence in a multicultural educational process is proved.

Key words: communicative competence, multicultural competence, phraseological unit.